

Over de taal van Den Ham

De taal van Den Ham: Twents of Sallands?

Het oranje gebied op de streektaalkaart van Nederland uit de Bosatlas is het gebied waar een variant van het Nedersaksisch wordt gesproken die Gelders-Overijssels genoemd wordt. Iets meer naar het oosten begint het gebied van het Twents-Graafschaps; dat is rood, en nog verder naar het oosten ligt een gebied waar de taal nog meer typisch Twentse kenmerken heeft: in het licht oranje gebied spreekt men dus een nog Twentser Twents.

Deze kaart is gebaseerd op de dialectkaart die Jo Daan in 1968 tekende voor de *Atlas van Nederland*.

Den Ham ligt niet ver van het rode gebied van het Twents-Graafschaps. Op andere kaarten, die we hieronder afdrucken, is dat duidelijker te zien.

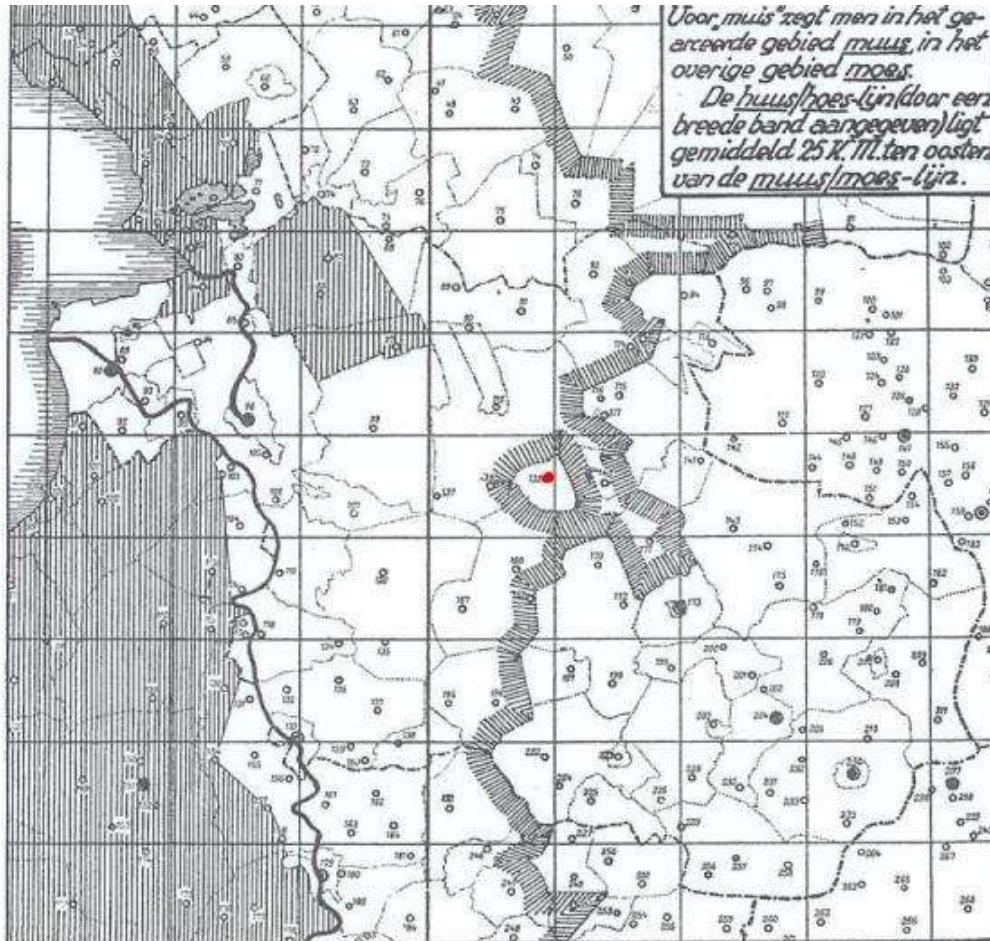

Naar: de streektaalkaart uit De Bosatlas van Nederland. Groningen 2007.

Binnen Overijssel kan de grens tussen het oranje en het rode gebied beter worden aangeduid als de grens tussen het Sallands en het Twents. Jo Daan trok deze grens op basis van het verschil tussen *vuur* = Ned. vuur ten westen, en *veur* = Ned. vuur ten oosten. Zij baseerde zich hierbij op de grens die Bezoen in 1948 (in *Taal en volk van Twente*, p. 194 e.v.)

heeft getrokken. In Den Ham wordt volgens de informanten van het Woordenboek van Overijssel *veur* gezegd: zowel *veur* als *veurkörf* ‘vuurkorf’ en *veurpot* ‘vuurpot’ zijn opgegeven. Op grond van dit criterium is de taal van Den Ham dus Twents te noemen.

In de buurt van deze grens ligt ook de *huus-hoes*-grens; die loopt ongeveer van noord naar zuid dwars door de provincie (zie de kaart hieronder): *hoes* ten oosten (Twents), *huus* ten westen. De rode stip op de kaart hieronder is Den Ham.

Huus-hoes/muus-moes-kaart van G.G. Kloeke. Uit: Kloeke, G.G., 'De taal van Overijssel.' In: Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling (red.), Overijssel. Deventer 1931, p. 840.

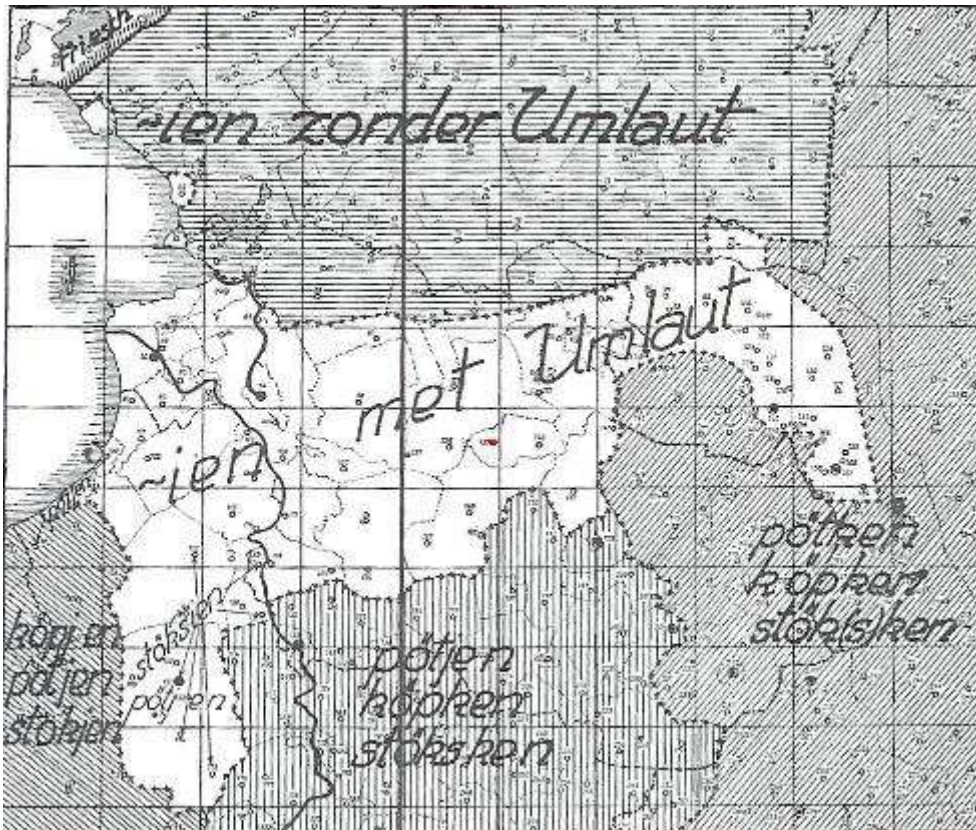
Den Ham lijkt op deze kaart in een *hoes*-enclave van in het Sallandse *huus*-gebied te liggen. De Hammer informanten voor het Woordenboek van Overijssel gaven voor 'huis' zowel *huus* als *hoes* op, beide vormen even vaak. Ze geven aan zowel *hoesslachter* als *huusslachter* te zeggen, en zowel *weeshuus* als *weeshoes*. 'Huis' is *hoes*, maar even later schrijven ze: *biej oons in huus*.

We mogen aannemen dat niet een en dezelfde informant de ene keer *huus* en de volgende keer *hoes* zegt, maar dat de ene informant *hoes* en de andere *huus* zegt.

De situatie op de kaart uit 1931 is nog niet veel veranderd, maar omdat in Den Ham inmiddels zowel *hoes* als *huus* wordt gezegd, moet de grens tussen het Sallandse *huus*- en het Twentse *hoes*-gebied nu **door** en niet langs Den Ham worden getrokken.

Laten we nog een andere kaart bekijken: de kaart die G.G. Kloeke in 1926 al tekende van de verkleinwoorduitgangen.

Daarop ligt Den Ham (de rode stip) duidelijk in het (Sallandse) witte gebied, waar *köppien* = kopje en *stökkien* etc. gezegd worden, waar dus de verkleinwoorden uitgingen op *-ien* met umlaut (ofwel klinkerwisseling).

“De verkleinwoorden”. Uit: Kloeke, G.G., ‘De taal van Overijssel.’ In: Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling (red.), Overijssel. Deventer 1931, p. 825.

Daarin is intussen niet veel veranderd. Wel is de *-n* van de verkleinwoorduitgang in veel plaatsen verdwenen: men zegt in Den Ham bijv. *lippie* ‘lipje’, *tufie* ‘toefje’, *slökkie* ‘slokje’, *bettie* ‘beetje’.

Uit de woordenschat van de taal van Den Ham

Wat denkt u dat de volgende woorden en zinnnetjes betekenen:
(de oplossing vindt u aan het eind, na *Verder lezen/studeren*)

1. *Zie hebt de(n) mond dreuge van 'n dös.*
2. *Wee-j ginnen wagenmaker te wonnen?*
3. *Zie löp der todderig bie.*

4. *Din aolen kerel lönnen op 'n stok.*
5. *Hee houwen van em of.*

Verder lezen/studeren

Specifiek over de taal van Den Ham is niet veel geschreven. Het Hammers komt wel aan de orde in het *Woordenboek van Overijssel*, en ook heeft prof. dr. H. Entjes voor de *Dialektatlas van Zuid-Drente en Noord-Overijssel* (Antwerpen 1982) in Den Ham opnamen gemaakt. De antwoorden op zijn vragen zijn in de atlas overigens in fonetisch schrift weergegeven.

De zinnnetjes hierboven zijn afkomstig uit een van deze twee bronnen.

Kijk verder in meer algemene boeken en artikelen betreffende het Nedersaksisch, bijv. in "Oost-Overijssel" in het *Handboek Nedersaksische Taal- en letterkunde* (Assen, 2008) (p. 240-255). Dit artikel is van de hand van Jan Nijen Twilhaar.

De bekendste Hammer dichter is Henk Pool, van wie verschillende gedichtenbundels zijn uitgegeven.

Oplossingen:

1. Ze hebben een droge mond van de dorst.
2. Weet je geen wagenmaker te wonen?
3. Zij loopt er slonzig bij.
4. Die oude kerel leunde op de/een stok.
5. Hij sloeg van zich af.